

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ ДІВЧАТ У ШКОЛАХ УКРАЇНИ

У статті представлено обґрунтування етапів становлення та розвитку трудової підготовки дівчат у школах України кінця ХІХ – ХХ століття.

Ключові слова: трудова підготовка дівчат, соціальні інститути, форми трудової підготовки, мета трудової підготовки.

У сучасному суспільстві значна частина жіноцтва бере активну участь у виробничих процесах, прагне до опанування найскладнішими професіями, які раніше вважалися суто чоловічими. За таких умов на перший план виходять питання підготовки дівчат до майбутньої трудової діяльності. Вирішити їх можна шляхом звернення до історичного досвіду.

Зауважимо, що трудова підготовка підростаючого покоління постійно знаходила відображення в дослідженнях науковців. До неї в різні часи зверталися П. Блонський, Д. Дьюї, О. Захаренко, Г. Кершенштейнер, А. Лай, А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Ткаченко, К. Ушинський, С. Шацький, а також наші сучасники (П. Атутов, І. Волощук, Й. Гушулей, О. Коберник, Г. Левченко, В. Мадзігон, В. Оржеховська, Л. Оршанський, В. Сидоренко, В. Симоненко, В. Стешенко, Г. Терещук, В. Тименко, Д. Тхоржевський та ін.). Історію становлення і розвитку в школах України кінця ХІХ – ХХ століття трудової підготовки учнів відображено в дослідженнях В. Бондаря, А. Вихруща, С. Дем'янчука, Н. Калініченко, М. Кареліна, В. Кухарського, М. Левківського, С. Мазуренко, В. Нечипорук, В. Рака, Т. Сороки та ін. Проте із загального контексту майже не виокремлювалися питання підготовки дівчат до майбутньої трудової діяльності.

Мета даної публікації – обґрунтувати етапи становлення та розвитку трудової підготовки дівчат у школах України кінця ХІХ – ХХ століття.

Як відомо, протягом багатьох століть підготовка дівчат до трудової діяльності в Україні здійснювалася в більшості випадків у сім'ї, де вони поступово навчалися куварити, виконувати хатню роботу, опанували деякі ремесла, звикали до ролі домогосподарки. Хоч великої відмінності у вихованні хлопців і дівчат в українській родині не було, їх все ж таки змалку налаштовували на традиційний розподіл праці між чоловіком і жінкою.

Починаючи з другої половини ХІХ століття, ситуація поступово змінилася, а протягом ХХ століття представниці жіночої статі отримали рівні з чоловіками права та рівний доступ до опанування тією чи іншою професією та участі у виробничих процесах. Такі зміни сталися, по-перше, внаслідок того, що дівчата почали отримувати освіту (спочатку початкову, а потім середню та вищу), а по-друге – завдяки трудовій підготовці дівчат.

Важливо, що в Україні трудова підготовка дівчат, починаючи з кінця ХІХ століття і до сьогодні, здійснюється комплексно (рис. 1).

Як правило, у підготовці дівчат до майбутньої трудової діяльності беруть участь сім'я, дошкільні заклади освіти, школа, позашкільні заклади освіти, різноманітні організації та об'єднання. На неї також впливають засоби масової інформації, традиції та звичаї українського народу, національне мистецтво, художня література, участь дівчат у масових трудових акціях тощо.

У загальноосвітніх школах підготовка дівчат до трудової діяльності традиційно відбувається на уроках, які мають трудове спрямування (рукоділья, садівництво, городництво, килимарство, домоводство та ін.), у процесі позаурочної та позашкільної діяльності. Названі напрями трудової підготовки дівчат протягом кінця XIX – XX століття посідали різні місця в навчально-виховному процесі школи (від домінування до нехтування).

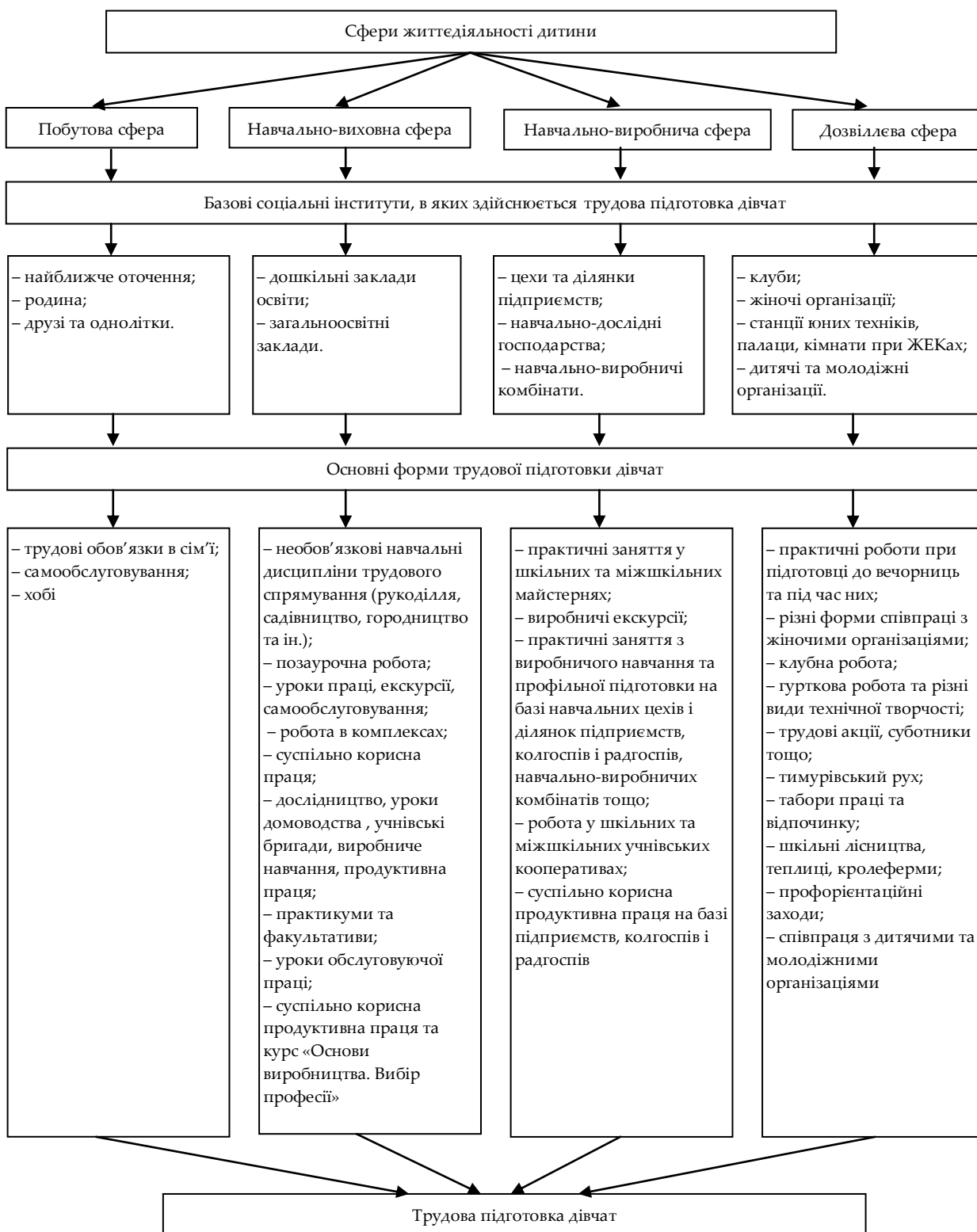

Рис. 1. Основні структурні компоненти трудової підготовки дівчат у різні історичні періоди

Ураховуючи вищезазначене було виділено такі етапи та підетапи становлення та розвитку трудової підготовки дівчат в школах України даного періоду: 1) початковий: кінець XIX століття – 1917 р.; 2) реорганізації: перший підетап – 1917-1936 рр.; другий – 1937-1954 рр.; 3) відродження: 1955-1968 рр.; 4) модернізації: перший підетап – 1969-1984 рр.; другий – 1985-1990 рр.; 5) пошуку шляхів оновлення: з 1991 року.

Потреба у виділенні даних етапів та підетапів зумовлена тим, що у процесі трудової підготовки дівчат у вітчизняних загальноосвітніх школах у різні періоди намагалися досягти різної мети. Тому підготовка дівчат до трудової діяльності тією чи іншою мірою відрізнялася від аналогічної підготовки хлопців, або була подібна до неї.

На першому (початковому) етапі (кінець XIX – 1917 р.) в школах Росії, до якої входила й значна частина України, введено обов'язкові навчальні предмети трудового спрямування.

Початком даного процесу вважають 1884 рік, коли в Росії почали викладати ручну працю. Потреба гендерної диференціації даної дисципліни зумовила появу в її змісті нового розділу – рукоділля.

Проте в ті часи називати рукоділля «новим» розділом можна було лише умовно, оскільки цю навчальну дисципліну вивчали в багатьох школах і раніше. Наприклад, у 1835 році в усіх приватних жіночих навчальних закладах Київського округу викладали предмети «Рукоділля» або «Жіноче рукоділля» [13]. У цьому ж окрузі у 1858 році у розкладі занять 1-3 класів відкритої жіночої школи першого розряду було відведено 2 години на тиждень для проведення спільних для всіх класів уроків рукоділля [7].

У кінці XIX століття у школах України, окрім ручної праці та рукоділля, викладали також садівництво, городництво, виноградарство, столярне і слюсарне ремесло, ткацтво тощо. Всі ці предмети були обов'язковими. Їх проводили після завершення всіх уроків із обов'язкових дисциплін.

Найбільш поширеним обов'язковим предметом, який значною мірою забезпечував трудову підготовку дівчат на початковому етапі, було рукоділля. Для викладання цієї, а також інших навчальних дисциплін трудового спрямування створювали відповідні програми та інше навчально-методичне забезпечення, матеріально-технічну базу, виділяли окремі приміщення, залучали фахівців тощо. Так, у 1882 році у Фольварецькому народному училищі (Київський округ), де навчалися 45 хлопців і 30 дівчат, уроки рукоділля проводила «особая рукодельная дама для девочек» [6, арк. 13-б].

Кінець XIX століття характеризується широким розповсюдженням серед жіноцтва різноманітних практичних знань. Цьому сприяло не лише те, що, як уже зазначалося, засвоєння ученицями практичних навичок передбачалося програмами навчання багатьох жіночих закладів освіти (де рукоділля входило до обов'язкових навчальних предметів) та програмами навчання обов'язкових предметів трудового спрямування в мішаних школах, а й відкриття ремісничих училищ, ремісничих відділень та рукодільних класів при училищах.

Наприклад, у 1891 році в Херсонській губернії з цією метою працювало одне ремісниче училище в Одеському градоначальстві, 32 ремісничі відділення при училищах, а для дівчат – 68 рукодільних класів. У ремісничих відділеннях навчали чоботарської, столярної, токарної, палітурної справ, у деяких училищах – садівництва та городництва. Дівчат у рукодільних класах вчили шити, розкроювати тканину, в'язати. За один тільки рік в губернії було створено 9 ремісничих класів і їх кількість підвищилася з 23 до 32 (стан на 01.01.1891 р.) [1, с. 136].

На початку ХХ століття відбувся подальший розвиток у школах України трудової підготовки дівчат. Зокрема, швидко збільшувалася кількість загальноосвітніх закладів, де викладали предмети трудового спрямування, а також число учениць, які їх вивчали.

Цей період характеризується також змінами громадської думки щодо необхідності та доцільності вивчення необов'язкових предметів. Зазначені зміни розпочалися ще наприкінці ХІХ століття, коли було нарешті визнано, що систематичне правильне навчання ремесел та ручної праці можливе лише за умов, якщо ці заняття будуть обов'язковими, бо в іншому випадку учні не мають можливості отримати якісну підготовку.

Як наслідок, на початку ХХ століття (на відміну від попередніх років, коли був відсутній єдиний підхід до організації та визначення змісту трудової підготовки молоді) позбавилася робота зі створення необхідного навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а змістовне наповнення дисциплін трудового спрямування стало досконалішим. Проте, метою трудової підготовки дівчат, як і раніше, була підготовка до виконання побутової праці, пов'язаної із веденням домашнього господарства.

Намагання «слабкої» половини людства отримувати такі ж знання, які в ті часи мали можливість здобути тільки чоловіки, як відомо, привело до прийняття в 1911 році закону, що надавав дівчатам змогу отримувати атестат зрілості. Як наслідок, уже після першої світової війни система жіночої освіти була наближена до чоловічої. Згодом (особливо після 1917 року) більшість дівчат навчалася в мішаних школах разом із хлопцями, а тому їхня трудова підготовка не завжди враховувала особливості жіночої статі.

Більш того, через економічні негаразди, що стали наслідком війни, а також революційних подій, значно зменшилося фінансування шкіл. Водночас, кількість учнів, які в них навчалися, невпинно зростала. Через це бракувало шкільних приміщень, а тому деякі школи переходили на навчання у 2 зміни. Однак, подекуди, зазначене вирішувало проблему не повною мірою. Наприклад, не вистачало вільних приміщень для занять необов'язковими предметами, і їх викладання відміняли.

Разом із тим, можна констатувати, що в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття трудове навчання як складова трудової підготовки дівчат поступово стало державною справою.

Окрім трудового навчання, складовими трудової підготовки дівчат були: самообслуговування, участь у масових трудових акціях, у діяльності жіночих товариств і громадських організацій та інше.

Після 1917 року розпочався другий етап становлення та розвитку в школах України трудової підготовки дівчат – етап реорганізації.

На цьому етапі метою трудової підготовки дівчат стало виховання радянської жінки – будівника соціалізму (трудівниці, громадянки, матері), здатної брати активну участь у реалізації програми індустріалізації рідної країни, прискорювати її поступальний розвиток та примножувати економічний рівень, а першочерговими завданнями – психологічна, практична і політехнічна підготовка дівчат до рівноправної (з чоловіками) участі в розбудові народного господарства, до якісного виконання трудових обов'язків будівників соціалізму, до життя в умовах колективного народного господарства.

На етапі реорганізації можна виділити два підетапи: 1917-1936 та 1937-1954 роки, які за хронологічними межами майже повністю збігаються з періодами розвитку в країні загальної початкової та обов'язкової семирічної освіти.

Останні обґрунтовує у своєму дослідженні М. Хитарян. Зокрема, він зазначає, що 1917-1936 роки – це період реалізації в країні загальної початкової освіти, а 1937-1956 – період реалізації загальної обов'язкової семирічної (неповної середньої) освіти [14].

Для першого підетапу (1917-1936 рр.) характерним є те, що, по-перше, у школах розпочалося спільне навчання хлопців і дівчат. Це сталося після прийняття 31 травня 1918 року постанови Народного комісаріату освіти «О введеннии совместного обучения», відповідно до якої всі заклади освіти почали приймати для навчання осіб обох статей [5, с. 133]. По-друге, трудове навчання почали розглядати як системоутворювальний стрижень загальної освіти. «Нова школа» цих років стала трудовою після того, як у травні 1919 року Наркомос України затвердив «Положення про єдину трудову школу УРСР». Згідно з цим документом основою навчально-виховного процесу стала продуктивна праця учнів, а всі школи отримали нову загальну назву – «Єдина трудова школа».

У 20-ті роки ХХ століття спостерігалось послаблення «поляризації чоловічих і жіночих соціальних ролей», а «статевий розподіл праці втратив жорсткість і нормативність» [2, с. 220]. Як наслідок, остаточно зникли чоловічі й жіночі школи, хлопці й дівчата навчалися разом, а зміст трудової підготовки учнів перестав суттєво відрізнятися.

Основу трудової підготовки дівчат, як і в попередній період, складало трудове навчання, однак, воно здійснювалось спочатку на відповідних уроках за програмами, які майже не відрізнялися від дореволюційних, а в 20-ті роки – у процесі вивчення комплексів. Для цього ввели нові навчальні плани, що передбачали застосування комплексних програм, бригадно-лабораторного методу навчання та методу проєктів.

Іншими складовими трудової підготовки дівчат були суспільно корисна праця, позаурочна та клубна робота, самообслуговування. Вони допомагали ученицям набути трудових умінь і навичок. Так, в 20-ті роки дівчата мали можливість навчатися рукоділлю переважно в межах клубної роботи, а під час суспільно корисної праці працювали на шкільних городах, у саду, у майстернях. Окрім цього, вони брали участь у відповідних шкільних святах, ходили на екскурсії тощо.

У другій половині 20-х років трудове навчання спрямовувалося на реалізацію в єдиній трудовій школі принципу політехнізму, на засвоєння учнями основних принципів здійснення трудової діяльності, найбільш поширених виробництв, матеріалів та інструментів. З цією метою почали знову переглядати навчальні плани та програми масової школи, закладати в їх основу людську працю, суспільні відносини, ув'язувати зазначені плани та програми з громадсько-корисною та продуктивною працею учнів [12].

На початку 30-х років трудове навчання учнів 1-4 класів здійснювалось на уроках ручної праці. Більш старші діти працювали в навчальних майстернях і на навчально-дослідних ділянках (5-7 класи), вивчали «Основи техніки» (8-10 класи) [14, с. 576].

У 20-30-ті роки трудова підготовка учнів у школі була організована значною мірою завдяки співпраці працівників освітніх установ та громадськості. Тому поступово зростала шкільна матеріально-технічна база трудового навчання, а також створювалися куштові майстерні (прообрази сучасних навчально-виробничих комбінатів), де досить успішно здійснювалось поєднання навчання з виробничою працею.

Водночас, у цій справі було й чимало недоліків, пов'язаних, передусім, із нестачею необхідного навчального обладнання, матеріалів та фахівців. Це не дозволяло успішно виконати завдання політехнічного навчання. Зазначене привело до прийняття Постанови ЦК ВКП(б) «Про педологічні перекручення в системі наркомосів» (1936 р.), де критикували програми, за якими працювали школи (комплексні програми, метод

проектів), та наголошували на необхідності розробки нових програм і підручників. А наступного 1937 року наказом заступника Народного комісара освіти УРСР № 309 «Про відміну викладання труда в школах» викладання ручної праці відмінили.

З цього часу (з 1937 року) розпочинається другий підетап другого етапу становлення та розвитку в школах України трудової підготовки дівчат, який тривав до 1954 року. У цей час трудове навчання не входило до навчальних планів шкіл, а трудова підготовка дівчат здійснювалася через систему позаурочної, позашкільної діяльності, а також під час вивчення основ наук.

Як і в попередній період вивчення ученицями дисциплін природничо-математичного циклу базувалося на принципі політехнізму, а опанування гуманітарними дисциплінами передбачало ознайомлення з організацією праці та економікою виробництва. Більш детальні уявлення про різні галузі виробництва дівчата отримували під час екскурсій на промислові та сільськогосподарські підприємства, при вивченні в технічних та агробіологічних гуртках досягнень техніки і сільського господарства. Вони також брали участь у наступних роботах:

– позакласна робота з техніки та агробіології (шкільні вечори і конференції з фізики, хімії, математики, біології; шкільні, районні, міські, обласні та республіканські олімпіади з дисциплін природничо-математичного циклу; дослідницька робота на пришкільних навчально-дослідних ділянках; робота в гуртках крою та шиття, рукодільних, гуртках «Умілі руки»);

– суспільно корисна продуктивна праця (робота учениць у складі колгоспних і радгоспних бригад із різних галузей сільськогосподарського виробництва; шефство над молодняком колгоспних і радгоспних тварин, птиці; робота на сільськогосподарських машинах і техніці, у складі шкільних загонів із догляду за посівами та збору урожаю, в учнівських виробничих загонах, колгоспних і радгоспних бригадах, навчальних господарствах, таборах праці та відпочинку; участь в епізодичній сільськогосподарській праці (міські школярі: прополка посівів та збирання врожаю; сільські школярі: посадка овочів та картоплі, прополка посівів, збирання врожаю, снігозатримання, збирання місцевих добрив та ін.); робота на навчально-дослідних ділянках у теплицях і куточках живої природи, вирощування на шкільних фермах кролів та птиці; озеленення території школи, міста, села; збирання лікарських рослин, дикорослих плодів та ягід; виготовлення в гуртках приладів, моделей, наочних посібників з основних шкільних дисциплін; праця у шкільних навчально-виробничих майстернях та на промисловому виробництві; радіофікація й електрифікація школи, села та ін.; ремонт шкільних приміщень та наочних посібників; прибирання шкільної будівлі та навколишньої території; заготівля вугілля, дров, кизняка, соломи, торфа та ін.; благоустрій території школи та населеного пункту (прибирання сніга, висушування болота та ін.); збирання металобрухту, макулатури тощо; тимурівська робота; робота у шпиталях з надання господарської допомоги та догляду за хворими) [14, с. 577-579].

Варто наголосити, що дівчат найбільше приваблювали ті види позаурочної та суспільно корисної роботи, які були пов'язані із традиційними жіночими видами робіт та з домогосподарюванням.

Як відомо, виконанню ними саме таких робіт певною мірою сприяло запровадження в 1943-1954 роках у великих містах Радянського Союзу роздільного навчання хлопців і дівчат, унаслідок якого, зокрема, було відкрито жіночі школи та організовано в них специфічні види позаурочної та суспільно корисної роботи [10].

Традиційно жіночі спеціальності покладали також в основу профільного навчання, яке запровадили в жіночих школах України в повоєнні роки, адже за його умов дівчата

мали можливість вивчати рукоділля, стенографію, педагогіку [9]. Можливо, через це представниці «слабкої» статі залишалися у професійній та інших сферах на другорядних позиціях, а подекуди виконували, як і раніше, лише хатні обов'язки та опікувалися домашнім господарством.

Ситуація, що складалася протягом багатьох віків, вимагала здійснення цілеспрямованих кроків щодо підняття жіноцтва на належний рівень. Початком цього процесу вважають Загальну декларацію прав людини (1948 р.) – міжнародний документ, у якому йдеться про рівні можливості жінок і чоловіків.

У цей період жіноцтво прагнуло до більш активної участі у виробничих процесах, а «працююча мати» поступово ставала нормою життя «слабкої» половини людства. Крім того, з'явилося чимало жінок, які активно долучалися до виробничої сфери, відігравали в ній неабияку роль або, навіть, намагалися зробити кар'єру.

У 1954-1955 навчальному році в загальноосвітніх школах України відновили викладання трудового навчання. З огляду на зазначене, у процесі дослідження виділено третій етап становлення та розвитку у вітчизняних школах трудової підготовки дівчат – етап відродження (1955-1968 рр.).

На даному етапі мета трудової підготовки дівчат полягала у вихованні кваліфікованих робітниць – будівників комуністичного суспільства. Щоб досягти цієї мети учениці мали отримати психологічну, практичну і політехнічну підготовку до якісного виконання своїх майбутніх професійних обов'язків.

Відповідно трудову підготовку вибудовували на основі поєднання загальноосвітньої підготовки, політехнічного навчання і трудового виховання учнів, залучення їх до суспільно корисної праці.

Протягом 1958-1965 років до навчальних планів шкіл, окрім трудового навчання, входило й виробниче навчання, яке дозволяло старшокласникам отримати одну з робітничих спеціальностей. Однак належних умов для його організації створено не було, а тому після 1966 року його поступово зведено нанівець. З 1957-1958 навчального року для старшокласниць ввели факультативний курс, а 1959-1960 навчального року – навчальний предмет «Домоводство».

На етапі відродження трудової підготовки серед дівчат були досить популярними і сприймалися із задоволенням не лише трудове навчання, суспільно корисна робота, різні види позаурочної та позашкільної діяльності, а й виробниче навчання та робота в учнівських виробничих бригадах.

Четвертий етап – етап модернізації – розпочався в 1969 році та тривав до 1990 року. Його доцільно поділити на два підетапи, які розмежовує 1984 рік, коли прийнято реформу загальноосвітньої та професійної школи.

Зауважимо, що третій і четвертий етапи становлення та розвитку трудової підготовки дівчат за хронологічними межами також майже збігаються з періодом реалізації в країні загальної середньої освіти (1956-1980), який М. Хитарян поділяє на два етапи: початковий (1956-1966) та завершальний (1966-1980) [14]. Це не є випадковим, адже поступовий перехід вітчизняної школи до загальної середньої освіти передбачав відповідний розвиток трудової підготовки учнів. Зазначене, насамперед, пов'язане з тим, що випускники середньої школи, як правило, продовжують навчання у вищих закладах освіти або поповнюють армію робітників. У тому чи іншому випадку протягом навчання у школі їм необхідно обрати майбутню професію та набути певних практичних навичок.

Разом із тим, практичні навички, які намагаються отримати за період навчання у школі хлопці і дівчата, є традиційно відмінними. Такий стан речей можна пояснити

різними соціальними ролями представників чоловічої та жіночої статі, а також усталеними гендерними стереотипами.

Наприкінці 60-х років ХХ століття їх знову врахували при організації трудової підготовки школярів (раніше це здійснювалося через вивчення дівчатами рукоділля, домоводства та ін.). Зокрема, було розроблено шість варіантів програми із трудового навчання, два з яких призначалися безпосередньо для дівчат – учениць міських і сільських шкіл [12].

Відтоді в загальноосвітніх школах України трудове навчання дівчат почало суттєво відрізнятися від трудового навчання хлопців. Проте на певний час у програмі цієї навчальної дисципліни залишилося чимало тем, які дівчата вивчали неохоче (наприклад: елементи механізації і технології обробки металів і пластмас, початкові елементи електротехніки).

У 1969-1990 роках ХХ століття мета трудової підготовки дівчат суттєво не змінилася. Як і раніше, у школах намагалися виховати гармонійно розвинених будівників комунізму, спроможних якісно виконувати свої професійні обов'язки, та підготувати дівчат до вибору масових робітничих професій. Разом із тим, у процесі трудового навчання і виховання дівчат дбали про їхню статевоюльову ідентифікацію, про виховання майбутньої жінки, хатньої господині. Крім цього, в загальноосвітніх закладах проводилася цілеспрямована робота щодо підготовки учнів до вибору майбутньої професії відповідно до їхніх інтересів, здібностей і вподобань.

Зазначене стало можливим завдяки збагаченню системи трудової підготовки учнів за рахунок організації у школах належної профорієнтаційної роботи, зміцненню в них матеріальної бази з трудового навчання і виховання учнів, збільшенню кількості міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, організації шкіл і класів із поглибленим вивченням різних видів праці, закріпленню за загальноосвітніми закладами базових підприємств тощо.

На вдосконалення трудової підготовки учнів спрямовувалася й реформа загальноосвітньої та професійної школи 1984 року, після прийняття якої розпочався новий підетап модернізації трудової підготовки дівчат.

Він, насамперед, ознаменований введенням до навчальних планів загальноосвітньої школи нової дисципліни «Основи виробництва. Вибір професії», а також запровадженням обов'язкової суспільно-корисної продуктивної праці в позаурочний час, створенням учнівських кооперативів та ін. Це була чергова спроба певною мірою організувати загальну професійну освіту, але вона, як і в 1958-1965 роках була невдалою, бо країна не мала відповідних умов, а школам, як мінімум, бракувало відповідної матеріально-технічної бази [12].

У 1991 році розпочався етап пошуку шляхів оновлення трудової підготовки дівчат. На цьому етапі трудове навчання, позаурочна та позашкільна робота з трудового виховання дівчат у школах поступово змінювалися, набуваючи національного забарвлення. Відтоді у процесі трудової підготовки дівчат почали виховувати національно свідому творчу особистість громадянки України, формувати готовність, базові знання, вміння, навички, особистісні якості жінки, необхідні для набуття практичної компетенції, а отже, для успішного здійснення певного виду діяльності.

На етапі пошуку шляхів оновлення, на жаль, відбулося деяке скорочення часу, що відводився на трудове навчання, та втратили популярність деякі форми трудової підготовки (гурткова робота, дослідницька робота на пришкільних навчально-дослідних ділянках, суспільно корисна праця та ін.). Більш того, з'явилася думка, що сучасна жінка в багатьох випадках може дозволити собі не займатися шиттям, в'язанням, приготуванням

їжі, а скористатися платними послугами професіоналів. Саме тому оволодіння відповідними практичними навичками є нерациональним. Тим часом жінки почали опановувати все нові й нові професії [4; 8].

Українські жінки працюють в усіх галузях народного господарства, а в значній кількості з них представниць слабкої половини людства набагато більше. Серед таких галузей: зв'язок, торгівля, громадське харчування, житлове господарство, невиробничі види побутового обслуговування населення, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, освіта, культура, фінансування, кредит і страхування та ін., що підтверджує існування в нашій країні гендерних стереотипів [11]. Останні так чи інакше впливають на підростаюче покоління. Зокрема, більшість дівчат не вірять, що вони в дорослому житті отримують можливість обіймати вищі керівні посади, та, як наслідок, не прагнуть до цього.

Доведено, що чоловіча та жіноча статі мають принципові відмінності, які відображаються у найбільш характерних для кожної з них видах трудової діяльності, а отже, і у процесі гендерної соціалізації. Разом із тим, науковці ще не зробили остаточного висновку щодо необхідності і доцільності виділення суто жіночих і суто чоловічих видів праці.

Таким чином, історико-генетичний аналіз становлення й розвитку трудової підготовки дівчат доводить, що остання тісно пов'язана з освітою, яку в різні періоди отримували представниці жіночої статі. Так, у ті часи, коли дівчата не мали можливості вчитися, їхня трудова підготовка передбачала лише засвоєння навичок домогосподарювання, тоді як здобуття певної освіти дозволяло жіноцтву відігравати в суспільстві все більш вагомую роль. Зазначене підтверджують зміни, які сталися в соціальному статусі жіноцтва протягом кінця XIX – XX століття. Однією чи не найбільш важливою з них є те, що жінки перетворилися з хатніх робітниць на рівноправних суб'єктів виробничої сфери. Досягти такого їм допомогла освіта, зокрема, трудова підготовка, яку дівчата отримували в роки навчання в загальноосвітніх закладах.

Тому завданням суспільства на сучасному етапі є розширення доступу жінок до професійно-технічної підготовки, освіти в галузі науки і техніки. Слід залучати їх до отримання освіти впродовж усього життя і роботи в тих галузях, де традиційно жінки майже не були представлені (природничі науки, математика, технічні науки, екологія, інформаційна техніка та ін.).

В.Кузь писав: «Ми повинні мати на увазі й те, що система освіти має величезну інерційну силу: сьогодні ми пожинаємо плоди зробленого три десятиріччя тому. Те, що виросте через двадцять літ, висівається сьогодні» [3, с. 17].

Ураховуючи вищезазначене, уже сьогодні педагогічні колективи загальноосвітніх шкіл у цілому та вчителі обслуговуючої праці, зокрема, повинні працювати на майбутнє, спрямовуючи свою діяльність на формування технічно і технологічно освіченої особистості, забезпечувати підготовку дівчат до трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, всіляко сприяти їх професійному самовизначенню. Пошуки шляхів здійснення такої роботи можуть стати предметом подальших наукових розвідок.

Література:

1. Каменская В. Народное образование в Херсонской губернии / В. Каменская // Русская школа : общепедагогический журнал для школы и семьи / под ред. Я. Г. Гуревича. – СПб : Тип. И. Н. Скороходова, 1892. – № 3. – Март. – С. 132-138.
2. Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки : навч. посіб. / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2005. – 440 с.

3. Кузь В. Г. Учитель, школа – пріоритети ХХІ століття / В. Г. Кузь // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1/2. – С. 11-19.
4. Лактіонова Г. Жіноча освіта у Великобританії / Галина Лактіонова, Іванна Братусь // Шлях освіти. – 1997. – № 4. – С. 25-28.
5. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа, 1917–1973 гг. : сб. док. / [сост. : А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов]. – М. : Педагогика, 1974. – 559 с.
6. Переписка о частном женском образовании // ЦДІА України. – Ф. 707. – Оп. 87. – Спр. 6516. – 14 арк.
7. Расписание уроков в 3-х классах открытой женской школы первого разряда // ЦДІА України. – Ф. 442. – Оп. 35. – Спр. 955 (Дело об организации женских школ в губернских и уездных городах, 36 арк.). – Арк. 15.
8. Рахкошкин А. А. Открытость образовательного процесса (на примере западноевропейской педагогики) : монография / А. А. Рахкошкин. – Великий Новгород : НовГУ имени Ярослава Мудрого, 2005. – 140 с.
9. Слюсаренко Н. В. Профільне навчання в жіночих школах України у повоєнні роки / Н. В. Слюсаренко // Матеріали Всеукраїнського семінару-практикуму «Проблеми, завдання та перспективи шкільної допрофільної і профільної освіти з інформаційно-технологічного профілю» (м. Київ, 25-27 квітня 2005 року). – К., 2005. – С. 74-75.
10. Слюсаренко Н. В. Роздільне навчання в школах України у 40-ві роки ХХ століття / Н. В. Слюсаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія. Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2004. – Вип. № 11. – С. 164-167.
11. Слюсаренко Н. В. Трудова підготовка дівчат в історії розвитку української школи : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / Ніна Віталіївна Слюсаренко. – Херсон : РІПО, 2008. – 212 с.
12. Слюсаренко Н. В. Трудова підготовка молоді на Херсонщині: історико-педагогічний аспект : монографія / Н. В. Слюсаренко. – Херсон : Айлант, 2003. – 476 с.
13. Срочные сведения о частных учебных заведениях Киевского округа доставленные от Департамента Народного просвещения (1835 г.) // ЦДІА України. – Ф. 707. – Оп. 1. – Спр. 852. – 66 арк.
14. Хитарян М. Г. Трудовое воспитание и политехническое образование в советской школе и педагогике (30-50-е годы) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Хитарян Михаил Георгиевич. – Орехово-Зуево, 1983. – 579 с.

Слюсаренко Н.В.

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РАЗВИТТЯ ТРУДОВОЇ ПОДГОТОВКИ ДЕВОЧЕК В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

В статті представлено обґрунтування етапів становлення і розвитку трудової підготовки дівочек в школах України в кінці ХІХ – ХХ століття.

Ключеві слова: трудова підготовка дівочек, соціальні інститути, форми трудової підготовки, мета трудової підготовки.

Slusarenko N.V.

STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF LABOR PREPARATION OF GIRLS AT SCHOOLS OF UKRAINE

The article outlines the substantiation of the stages of formation and development of labor preparation of girls at schools of Ukraine at the end of the XIX-th – the XX-th century.

Key words: labor preparation of girls, social institutions, forms of labor preparation, aim of labor preparation.